

**СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА:
ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ЗАКОНОТВОРЕННЯ ТА
ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

(за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції з
кримінального права, 12-13 жовтня 2016 р.)

12-13 жовтня 2016 р. у м. Харкові відбулася міжнародна науково-практична конференція «Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування», організована Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого спільно з Науково-дослідним інститутом вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України та громадською організацією «Всеукраїнська асоціація кримінального права». На конференції обговорювалося значне коло проблемних теоретичних та практичних питань за низкою напрямів, зокрема: соціальне призначення кримінального права в умовах розбудови громадянського суспільства, співвідношення соціальної функції кримінального права з іншими його функціями, вплив кримінального права на суспільні процеси під час реалізації євроінтеграційного курсу тощо.

У роботі конференції взяли участь понад 200 провідних науковців із різних регіонів України (Києва, Харкова, Одеси, Івано-Франківська, Львова). Відгукнулися на запрошення та надіслали свої матеріали й представники іноземних держав (Білорусь, Киргизія, Молдова, Німеччина, Польща, Узбекистан). Тема конференції викликала інтерес серед представників Конституційного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, Служби безпеки України, працівників інших правоохоронних і судових органів.

Відкриваючи конференцію, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, академік **В. Я. Тацій** насамперед звернув увагу на вкрай актуальну проблему відповідності кримінального законодавства завданням, що визначені в ст. 1 КК України, та необхідності забезпечен-

ня його якості, стабільності та ефективного застосування. Відзначаючи надмірну новелізацію кримінального законодавства, ректор наголосив, що «з моменту набрання чинності КК України до нього було внесено понад 700 змін та доповнень». Крім того, відмічаючи суттєве погіршення криміногенної ситуації в Україні, яка, на думку В. Я. Тація, в тому числі пов'язана з дуже низькою якістю тих змін і доповнень, що останніми роками вносилися до чинного КК, він наголосив на поширенні серед громадськості думки про допустимість самосуду. Останній, за результатами соціологічних опитувань, проведених громадськими організаціями, на сьогодні сприймається як допустимий 10-ма відсотками населення, ще 34,5 % громадян вважають його можливим у разі, якщо це виправдано ступенем тяжкості вчиненого злочину, тяжкістю наслідків, що настали, тощо. Безумовно, що така ситуація є вкрай небезпечною і потребує відповідного реагування. При цьому В. Я. Тацій закликав учасників конференції об'єднати зусилля з тим, щоб звернути увагу народних депутатів на ті проблеми, які притаманні чинному законодавству про кримінальну відповідальність, та потребу у створенні загальнодержавної комісії з розробки нової редакції КК чи взагалі нового КК України. Академік В. Я. Тацій акцентував увагу й на інших ключових питаннях, що потребують наукового осмислення й обґрунтування, в тому числі на проблему запровадження в національне законодавство кримінального проступку, реформування юридичної освіти тощо.

Підтримав висловлене В. Я. Тацієм професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ **В. І. Шакун**, виступ якого був присвячений соціальній ролі кримінального права. Розглядаючи функції кримінального права як відбиття його призначення відповідно до суспільних потреб, доповідач акцентував увагу на необхідності співвідношення функцій кримінального права з міжнародними стандартами щодо вирішення соціальних та економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права. При цьому, на думку В. І. Шакуна, кримінальне право має передбачати мож-

ливі злочини, давати рекомендації законодавцю щодо своєчасного встановлення кримінальної відповідальності за діяння, що в найближчому або віддаленому майбутньому слід визнавати злочинами. Ставлячи запитання про те, чи виконує сьогодні кримінальне право України свою соціальну функцію, В. І. Шакун із жалем констатував, що за роки чинності КК перетворився на засіб політичної боротьби, а зміни, що вносяться до нього, не мають належного обґрунтування та не відповідають реальному стану злочинності в Україні. Торкнувся В. І. Шакун у своєму виступі й тих проблем, які перебували у центрі уваги учасників Тринадцятого Конгресу ООН, констатувавши, що майже всі вони є актуальними й для України, зокрема, проблеми кримінально-правової протидії корупції і шахрайству.

Наукову зацікавленість викликала доповідь Голови Конституційного Суду України *Ю. В. Бауліна*, присвячена розгляду правових позицій КСУ щодо загальних засад кримінального законодавства та з приводу окремих положень кримінального закону. Зазначивши, що соціальна функція вітчизняного кримінального права полягає у реалізації доктрини соціальної держави, доповідач зосередив увагу на концепції справедливості кримінального закону, підкресливши, що принцип справедливості є орієнтиром у правозастосовній практиці. Як підсумок, Голова КСУ зазначив, що концепція справедливості кримінального закону є однією з основних засад розуміння права у рішеннях КСУ та є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одного із загальнолюдських вимірів права.

На пленарному засіданні з науковою доповіддю «Функціональний підхід у дослідженнях кримінального права» виступив також завідувач кафедри кримінального права № 2 НЮУ імені Ярослава Мудрого *М. І. Панов*, який зазначив, що новели у законодавстві та у правозастосовній практиці треба оцінювати з точки зору функціонального підходу. Крім того, у своєму виступі науковець звернув увагу на виховну та превентивну функції кримінального права та торкнувся проблеми кримінальних проступків, необхідності вста-

новлення кримінальної відповідальності за наклеп як злочин проти моралі суспільства та невинуватеної декриміналізації службової недбалості в частині заподіяння немайнової шкоди. Також у своєму виступі М. І. Панов порушив питання про можливість встановлення кримінальної відповідальності за лобіювання депутатами завідомо незаконних рішень.

Проректор з міжнародних зв'язків Національного юридичного університету «Одеська юридична академія» **В. О. Туляков**, присвятивши свою доповідь питанню ефективності кримінального права та сучасної світобудови, наголосив, що сьогодні Україна перебуває на першому місці за рівнем злочинності та страхом перед злочинністю серед країн Європи, поряд із Албанією, Боснією і Герцеговиною, Чорногорією та ін. При цьому науковець відмітив гібридність вітчизняного права та підкреслив, що наднаціональне кримінальне право пов'язане зі значною кількістю порушень, які не вирішуються на національному рівні.

Директор Полтавського юридичного інституту НЮУ імені Ярослава Мудрого **Н. О. Гуторова** у своїй доповіді звернула увагу на проблему реалізації соціальної функції кримінального права шляхом встановлення і призначення покарання. При цьому доповідач наголосила, що розгляд кримінального права під кутом зору виконання ним соціальної функції дозволяє об'єднати його регуляторний та охоронний вплив на суспільство в єдине ціле, показавши вплив на суспільство в цілому та окремі його складові (економіку, політику, ідеологію, культуру, моральність тощо). Професор констатувала, що з точки зору впливу на суспільство оптимальна модель покарання повинна містити комплекс заходів кримінально-правового характеру, необхідний і достатній для зменшення кількості суспільно небезпечних посягань на найбільш важливі суспільні відносини. Аналізуючи КК, Н. О. Гуторова дійшла висновку, що кримінальне законодавство має бути піддане суттєвій ревізії на предмет декриміналізації певної групи діянь, які за ступенем суспільної небезпечності або поширеності не мають визнаватися злочинами. Крім

того, доповідач зосередила увагу й на існування своєрідних «перекосів» у застосуванні правових норм, насамперед тих, що передбачають звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Поділився власними думками й представник судових органів – заступник Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ **С. І. Кравченко**. Зосередивши увагу на проблемі змісту термінопоняття «завідомо невинний», доповідач наголосив на важливості дотримання принципу презумпції невинуватості особи та приведення приписів кримінального законодавства у відповідність до положень Конституції України.

Викликав зацікавленість аудиторії виступ професора **В. О. Навроцького**, присвячений кримінально-правовим аспектам принципу правової визначеності. Зазначивши, що цей принцип є однією з головних складових принципу верховенства права, доповідач виокремив два його напрями – законодавчий, проявами якого є чіткість, ясність, однозначність правових норм, стабільність законодавства, та правозастосовний, що передбачає стабільність та єдність правозастосовної практики. Як підсумок, В. О. Навроцький наголосив на тому, що в праві мають існувати критерії, які б дозволяли забезпечити передбачуваність дії кримінально-правових норм як необхідну умову забезпечення прав і свобод людини та верховенства права.

Чимало уваги на конференції було приділено й питанням соціальної ролі кримінального права в умовах науково-технічного прогресу. Зокрема, професор кафедри публічного права Національного технічного університету «КПІ» **В. А. Мисливий** виступив з доповіддю, присвяченою питанню впливу трансформації суспільних відносин в умовах НТП на розвиток національного кримінального права. Відмічаючи, що сьогодні більшість кримінальних правопорушень вчиняється на рівні взаємодії людини і технологій, доповідач наголосив на необхідності забезпечення кримінально-правової охорони, правового регулювання та запобігання злочинним посяганням у таких сферах, як

інтелектуальна власність, транспортна інфраструктура, інформаційні технології та телекомунікації, енергетика, екологія, кібернетика, робототехніка, міжнародна безпека та правопорядок, військова безпека тощо. Зацікавленість учасників конференції та жваве обговорення викликала також доповідь про ректора Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка **М. В. Карчевського** «Перспективні задачі кримінального права в контексті розвитку робототехніки».

Предметом обговорення на конференції стало й коло питань, що стосуються ролі кримінального права у забезпеченні прав потерпілого від злочину. Так, з доповіддю «Компенсаційна функція кримінального права» виступив провідний науковий співробітник Державного НДІ МВС України **А. А. Музика**. Наголосивши, що забезпечуючи права підозрюваних, підсудних і засуджених, наша держава майже не опікується правами потерпілого від злочину, професор вказав на важливість компенсаційної функції, без якої соціальна зумовленість кримінально-правового регулювання втрачає свій сенс, особливо, якщо охоронна та запобіжна функції не спрацювали. При цьому доповідач навів аргументи з приводу необхідності відмовитися в кримінальному провадженні від поняття цивільного позову, замінивши його поняттям «кримінально-правовий позов». Резюмуючи, А. А. Музика запропонував доповнити КК України таким заходом кримінально-правового характеру, як відшкодування шкоди потерпілому. Проблемі потерпілого присвятив свою наукову доповідь й директор НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України **В. І. Борисов**, який, висвітливши проблему визначення поняття потерпілого у кримінальному праві, наголосив на необхідності розгляду його як соціального суб'єкта (учасника) суспільних відносин, охоронюваних законом про кримінальну відповідальність, чії права, свободи, законні інтереси порушені злочинним діянням шляхом заподіяння істотної шкоди або створення загрози її заподіяння.

Піднімалися на конференції й питання законодавчого забезпечення протидії сепаратизму в Україні (*В. А. Тимошенко* та *С. В. Дрьомов*).

Загалом у межах конференції працювало чотири секції («Соціальна функція кримінального права: загальнотеоретичні питання»; «Роль законодавства про кримінальну відповідальність у забезпеченні соціальних інтересів суспільства»; «Місце криминології та інших наук кримінально-правового циклу у процесі забезпечення соціальних інтересів суспільства»; «Розробка питань забезпечення та реалізації соціальної функції кримінального права у працях молодих вчених») та «круглий стіл» «Захист соціальних інтересів суспільства шляхом активізації боротьби з корупцією». Так, на секційних засіданнях обговорювалися питання доцільності як критерію кримінально-правової політики на законодавчому та правореалізаційному рівнях (професор *П. Л. Фріс*), запобіжної функції кримінального права крізь призму спеціального звільнення від кримінальної відповідальності (професор *П. В. Хряпінський*), напрями забезпечення кримінальним правом міжнародного та громадянського миру, зменшення конфліктів у відносинах між різними соціальними групами та індивідами (професор *О. О. Житний*), принципи кримінально-правової охорони (професор *В. В. Кузнєцов*). Поділилися цікавими науковими ідеями з учасниками конференції й професор *В. Б. Харченко* («Прерогатива забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина у кримінальному праві України»), професор *Л. М. Демидова* («Регламентація та застосування спеціальної конфіскації майна третіх осіб як прояв соціальної функції кримінального права»), д. ю. н. *Н. А. Савінова* («Ефект Плато в парадигмі вітчизняної кримінально-правової доктрини») та ін.

Під час роботи «круглого столу» порушувалися питання розробки та впровадження дієвих та ефективних заходів протидії корупції, зверталась увага на окремі випадки порушення законодавчої техніки, які впливають на якість кримінально-правових положень та можуть виступати однією з причин корупціогенності тексту кримінального закону України, наголошувалось на

необхідності системного регулювання сфери запобігання корупційній злочинності в Україні та доцільності законодавчого закріплення критеріїв наукової експертизи законопроектів на корупціогенність на всіх стадіях законодавчого процесу (виступили професор *Н. М. Ярмиш*, доцент *Г. Л. Шведова*, доцент *Ю. А. Пономаренко* та ін.).

Окремим напрямом роботи конференції стало обговорення питання про місце кримінології та інших наук кримінально-правового циклу у процесі забезпечення соціальних інтересів суспільства. Зокрема, заступник директора з наукової роботи НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України *В. С. Батургарєєва* виступила з доповіддю, присвяченою питанню соціальної функції кримінологічної науки, запропонувавши власне бачення її змісту, структурних елементів та призначення у дослідженні кримінальної реальності. Професор *В. В. Голіна* зосередив увагу на питанні значення кримінологічної політики для подальшого вдосконалення теорії та практики запобігання злочинності. Також зацікавленість учасників «круглого столу» викликав виступ доцента *С. О. Філіппова* щодо особливостей злочинності, пов'язаної з незаконним переправленням мігрантів до Європи, в якому він детально проілюстрував специфіку деяких маршрутів нелегальної міграції. Крім того, були обговорені проблеми у застосуванні норм нового КПК України та їх вплив на формування державної стратегії в сучасній політиці у сфері протидії злочинності (к. ю. н. *А. К. Щербакова*).

У результаті обговорення окреслених та інших актуальних питань соціальної функції кримінального права, її наукового і законодавчого забезпечення та дотримання у правозастосуванні прийняті відповідні рекомендації конференції.

Також під час роботи конференції відбулися звітні Загальні збори ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права», на яких заслуховувалися основні досягнення її діяльності за п'ять років. Також на засіданні обирався керівний склад громадської організації та орган правління. На новий термін

Головою Асоціації обрано ректора НЮУ імені Ярослава Мудрого, академіка НАН України В. Я. Тація.

В. І. Борисов, директор НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України;

Н. В. Нетеса, вчений секретар НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України